

Havas Henrik

Ki tudja merre?

Publio
KIADÓ

Forró Tamás • Havas Henrik

Ki tudja merre...

Riportkönyv

Kiadó: Publio Kiadó Kft.

A szerkesztés lezárult 1988. június 3-án

AZONOSÍTHATATLANSÁGUK ÉRDEKÉBEN A KÖNYVBEN MEGSZÓLALTATOTT
MENEKÜLTEK

MINDEN ADATAT, JELLEMZŐJÉT, UTALÁSAIKAT ROMÁNIAI KÖRÜLMÉNYEIKRE
ÉS KAPCSOLATAIKRA SZÁNDÉKOSAN MEGVÁLTOZTATTUK.

A KÖNYVBEN SZEREPLŐ

EGYES SZEMÉLYEK ÍGY NEM LÉTEZNEK!

© Forró Tamás-Havas Henrik

„UGYE NEM ADNAK VISSZA?”

- Magyar testvérem! Magyar testvérem!

A halk, bizonytalan, de reménykedő hangot valahonnan közvetlen közelből, a négy-öt méterre lévő sűrű bokrok közül halljuk. A katona fegyverét a bokrok felé fordítja, aztán nyugodtan felkattintja a lámpáját, és nem parancsolóan, mégis határozottan megszólal:

- Jöjjön elő!

A sötétben, csaknem velünk szemben, megmozdulnak az ágak, és egy férfi kúszik elő. Közelebb jön, de a katona megállítja. Odalép, végigtapogatja a zsebeit, megnézi a zakóját, sőt még a cipőjét is lehúzatja. A motozás néhány másodpercig tart. Amikor a férfi feláll, hangjában szinte nyüsztítő félelemmel kérdezi:

- Ugye nem adnak vissza?

A katona csak annyit mond, hogy ez nem az ő dolga. Gyorsan elhadarja, mi következik ezután, és leülteti a teljesen kimerült, reszkető férfit. Előttünk a földön a negyvenöt éves körüli, sovány, beesett arcú ember, aki talán nem is a hosszú úttól, hanem az idegfeszültségtől már alig áll a lábán. Remeg a kezében a cigaretta, és újra csak azt kérdezi:

- Ugye nem adnak vissza?

A határőr telefonon az őröt hívja, én próbálom a férfit nyugtatgatni. Elmondom neki, hogy az utóbbi hetekben még azok is, akik ezen az úton jöttek, Magyarországon maradhettek, és ideiglenes tartózkodási engedélyt kaptak. És ha becsületes és tisztességes szándékkal jött, akkor neki is minden esélye megvan erre.

Ezektől a szavaktól mintha egy kicsit megnyugodna és összeszedné magát. Várjuk az őrsről érkező terepjárót, a férfi pedig elmondja, hogy este nyolc órakor indult, becslése szerint huszonkét kilométert gyalogolt, és állandóan attól félt, hogy belebotlik a román határőrökbe. Ők pedig nem ismernek pardont.

- Kacsringósan kell jönni - magyarázza. - Régebben dolgoztam a határon, és tudom, hogy merre járnak, bíztam benne, hogy sikerül kijátszanom őket.

- *De honnan tudta, hogy melyik irányba kell menni?*

- Mondom, dolgoztam itt, a határ közelében, ezért elég jól ismerem a környéket. Az út mellett olyan öt-hat méter széles felásott terület van, amikor ezen átjöttem, akkor már tudtam, hogy hamar magyar területen leszek.

- *Nem is látott román határőröket?*

- Amikor az volt az érzésem, hogy a közelben lehetnek, akkor megint csináltam egy jó nagy kört, nehogy a karjukba fussak.

- *Mi történik azokkal, akiket elfognak?*

- Attól az isten óvjon meg mindenkit. Talán még az a legjobb, ha agyonverik, mert az nem tart sokáig, de ha az embert elviszik pár évre börtönbe vagy kényszermunkára, az maga a pokol.

Az éjszakai sötétben halkán beszélgetünk; a környéken nincs semmi mozgás, csak a gyenge, tavaszi szél rázza a faleveleket. A katona kitartóan hívja az őröt. Emberünk láthatóan megnyugodott, és inkább csak a hideg ellen húzza össze magán kopottas szvetterét.

- *Kit hagyott otthon?*

- A feleségem már átjött kishatárátlépővel, ő üzent, hogy vár, jöjjenek én is. A gyereket viszont nem mertem magammal hozni, mert ha megfognak, nem biztos, hogy a gyerek is kibírja.

- *Nem akar visszamenni érte?*

- Én még csak képes volnék rá, de nem akarok két újabb nyomot hagyni a sávban. Azon az öt-hat méteren ugyanis a földet teljesen finomra eldolgozták, nincs ott egy szál fű vagy gaz sem, és a talaj is azonnal elárulja, hogy valaki járt arra. Ha most visszamennék és a gyerekekkel újra nekivágnánk, akkor már három nyom keletkezne. Lehet, hogy észrevennék, és mire odaérnénk, már várnának bennünket. Sokat törtem a fejemet, mit csináljak, végül

úgy láttam jónak, hogy egyelőre legyünk mi ketten itt az asszonnal, aztán majd a gyerek is átkerül valahogyan.

Az erdő felől autózúgás hallatszik; megérkezik az őrs terepjárója. A férfi föláll, és megint azt kérdezi:

- Ugye nem adnak vissza?!

A határőrök váltanak vele néhány szót, majd beülünk a terepjáróba, és indulunk az őrsre. Az egyik katona menet közben érdeklődik.

- Miféle papírjai vannak?

- Semmifélét nem mertem magammal hozni.

- Akkor mivel tudja igazolni, hogy kicsoda-micsoda?

- Itt van az asszony, majd ő igazol engem, meg hát én mindent elmondok, amire maguk kíváncsiak.

- Honnan gondolja, hogy nem adjuk vissza?

- Remélem, de még most sem tudom... Odaát azt beszélik, hogy még ha útlevel nélkül jön az ember, akkor is itt maradhat. Megérdeklődtem.

- Kitől?

- Egy ismerőstől, de azt nem árulom el, hogyan hívják.

- *Sok határőr van a túlsó oldalon? - Ezt már én kérdezem.*

- Sokkal több, mint régebben, nem is itt a határon, a nyomsáv környékén, hanem az erre vezető utakon, mezőkön. Nem egyenruhások, hanem civilek. Ott sétálgatnak, de én úgy jöttem, hogy őket is elkerüljem.

Az erdei úton zötykölődünk, néhány kilométer után megérkezünk az őrsre. Az energikus, kicsit fáradt, de mosolygós szemű parancsnok azzal fogad:

- Ugye megmondtam... Amikor kalács készül reggelire, akkor mindig akad határsértő.

Aztán az ajtó mellett álló sápadt férfihoz fordul, és megkérdezi:

- Éhes?

Csak egy bólintás a válasz, s már viszik is az étkezdébe, és mindent elé raknak, amit éjszaka a konyhán találni. A parancsnok közben elmondja, hogy már telefonáltak a rendőrségre, rövidesen itt lesz valaki, hogy elkészítse a jegyzőkönyvet. Addig a határsértő megfürödhet, ha kell, ruhát is kap, kicsit átmelegedhet, felengedhet. Egy kicsit sem olyan a helyzet, mintha nagyon haragudnának rá, vagy vissza akarnák adni.

- *Pedig hát határsértést, azaz bűncselekményt követett el a magyar államhatárral*

szemben - jegyzem meg a határőr őrsparancsnok politikai helyettesének.

- Valóban, a szó jogi értelmében bűncselekmény történt, de itt mostanában kicsit enyhébben ítéljük meg ezeket a határsértéseket. Humánusan bánunk a Romániából érkezett magyarokkal, ezzel is bizonyítva a Magyar Népköztársaság jó szándékát Románia Szocialista Köztársasággal szemben. Amióta a kormány lehetővé tette a menekültek ittmaradását, nem teszünk különbséget a határátkelőhelyen útlevelemmel belépők és a zöld határon át, illegálisan érkezők között.

- Sokan jönnek?

- Ezen a körülbelül tíz kilométeres szakaszon, amelyen mi látjuk el a határőrszolgálatot, az elmúlt három hónapban tavalyhoz képest mintegy háromszorosára nőtt a határátlépések száma. Pontos adatot nem mondhatok, erre nincs felhatalmazásom. Azt viszont elmondhatom, hogy általában 18 és 40 év közöttiek jönnek illegálisan; nagy többségük szakmunkás, esztergályosok, lakatosok és marósok. Nem titkolják, hogy Magyarországon szeretnének letelepedni, mert odaát kilátástalannak tartják a helyzetüket, nagyon nehéz körülmények között élnek; ezért is van az, hogy sokan még a családjukat, a gyerekeiket is hátrahagyják.

A fiatal, köpcös, keménykötésű főhadnagy egyszer-egyszer a telefonhoz nyúl, meghallgat néhány rövid jelentést, aztán folytatja:

- A legtöbben éjszaka jönnek, emiatt hosszú hetek óta alig-alig tudunk aludni. Hazaér az ember, levetkőzik, lefekszik, és máris csörög a telefon, hogy újabb elfogás történt, be kell jönni. Ami azt illeti, ezen az őrsön ekkora nyomás még soha nem nehezedett a határőrökre, úgyhogy nagyon ébernek kell lenni. Nagy a megterhelés, gyorsabban elfáradnak, és ha valaki a szolgálatban elalszik, annak kénytelen-kelletlen fenyítés a vége. A határsértők ugyanis nem biztosak a dolgukban, félnek attól, hogy visszaadjuk őket, ezért a magyar határőröket is igyekeznek elkerülni. Ha ez sikerül, akkor a rendőrségi kihallgatás során derül ki, hogy hol jöttek át, ott ki teljesített szolgálatot, és a mulasztót meg kell büntetni.

Megérkezik a rendőrség tisztviselője, és máris megkezd a kihallgatást és a jegyzőkönyv felvételét. A politikai helyettes cigarettára gyújt, és szinte kérdés nélkül magyarázza tovább az elmúlt hetekben kialakult helyzetet.

- Sokan vannak, akiket nem a határon, hanem néhány kilométerrel beljebb fogunk el. Amikor már biztonságban érzik magukat, kimennek a közútra és a vasútvonal mellé, itt találkozunk velük össze. Elkérjük az okmányait, bekerülnek ide, az őrsre. A procedúra nagyjából ugyanaz, mint ami most zajlik a másik szobában. Akadnak persze olyanok is, akik igyekeznek elkerülni a lakott területeket, tudják ugyanis, hogy önkéntes határőrök is segítik a munkánkat. Ez a bizalmatlanság és tájékozatlanság nekik is, nekünk is rossz, mert amikor végül bemennek a rendőrségre, sokkal hosszadalmasabb kihallgatás és alaposabb, részletesebb kikérdezés következik, néha még azt is le kell rajzolniuk, hogy hogyan, merre jöttek, arra is volt már példa, hogy helyszíni szemlére is kivitték egyikükéi-másikukat; tehát az Erdélyből érkezőknek már csak ezért sem érdemes kikerülni a magyar határőröket.

- Én most szemtanúja voltam egy elfogásnak. Általában ilyen békésen zajlanak ezek a

találkozások?

- Amióta tart ez a menekülési hullám, még soha semmiféle durvaság nem fordult elő; senki sem akart valamilyen úton-módon, valamilyen fondorlattal a járőről megszökni, és a felszólításoknak mindig azonnal eleget tesznek. Azt talán már tudják, hogy ha elfogjuk őket, akkor jóindulatú, humánus eljárásban részesülnek. Néhány nappal ezelőtt már bent az országban, a határtól öt-hat kilométerre, egy falu közelében igazoltattunk két férfit; mind a ketten illegálisan jöttek Romániából, és szinte örültek, hogy az őrön végre meleg helyre, biztonságba kerülhetnek. Szintén a napokban történt, hogy két fiatal a közúti határátkelőhelyet megkerülve, okmányok nélkül jött be az országba, de ők azonnal odamentek a járőrhöz, és jelentkeztek.

- *Általában gyalog jönnek?*

- A többség gyalogosan érkezik, de olyanok is akadnak, akik már itt, magyar területen stoppolnak és így próbálnak eljutni valamelyik nagyobb városba vagy éppen Budapestre.

- *Vannak-e kialakult útvonalak, sokat használt járások, csapások?*

- Többnyire térkép szerint jönnek, valahonnét szereznek turista- Vagy autóstérképet, s annak segítségével a közúthoz és a vasútvonalhoz igazodva keresik az utat errefelé.

- *Van-e valami információjuk arról, hogy a túlsó oldalon megszigorították az őrizetet?*

- Pontos adatunk vagy tudomásunk nincs, de nyilvánvaló, hogy igyekeznek megakadályozni a tiltott határátlépéseket, és még Romániában elfogni a próbálkozókat. Ehhez pedig természetesen megerősített szolgálat szükséges.

- *Voltak már szemtanúi olyan esetnek, amikor a román határőrök elfogtak valakit?*

- Ilyet még nem láttunk, de időnként a határhoz közeli mozgásokból feltételezhető, hogy ez történik. Egyébként amikor mozgolódás van a túlsó oldalon, akkor nekünk is számítanunk kell arra, hogy rövidesen felbukkannak a határt titokban átlépők.

- *A menekülők miért rettegnek annyira, hogy visszaadják őket?*

- Tényeket nem tudok arról, mi történik velük, de ijesztő esetekről hallottam.

Azt már néhány nappal később a b.-i határátkelőhelyen tudom meg, hogy régebben mindig visszaadták az engedély nélkül Magyarországon maradtakat. Havonta általában egyszer vagy kétszer mikrobuszal kihozták az embereket a közös határra, és még szinte le sem csatolták a kezükről a bilincset, a románok máris agyba-főbe verték őket. Volt, aki nem is élte túl, ott a határon pusztult el, voltak, akik egész életükre nyomorékokká váltak, mások pedig éveket senyvedtek börtönökben, munkatáborokban. A hatalom ilyen mértékű elállatiasodása megszokott és elfogadott gyakorlattá vált odaát, annyira, hogy az se zavarta a pribékeket, hogy a vérengzésnek magyar szemtanúi is vannak.

Az utóbbi hónapokban ez a helyzet gyökeresen megváltozott. Magyarország mostanában elvéve ad csak vissza valakit - de ennek is nagyon gyanús elemnek vagy éppen bűnözőnek kell lennie. Érdekes módon így viszont sokkal kevesebb a látható kegyetlenkedések száma. A

közös határátkelő épületében a románok ajtókat falaztak be, új falakat húztak, hogy minél jobban elszigeteljék egymástól a két ország katonáit és vámosait, s minél kevesebb szemtanúja legyen a túloldalon történő kegyetlenkedéseknek.

Visszatérve a határőrörsre; amíg a rendőrségi meghallgatás befejezésére várunk, ismét a politikai helyettessel beszélgetünk.

- *Ez az ember, akit két órával ezelőtt behoztak, láthatóan kimerült és éhes volt.*

- Többnyire ilyenek: fáradtak, éhesek, elcsigázottak, de egyszerismind megkönnyebbültek. Megkönnyebbültek attól, hogy magyar földön és biztonságban vannak. Szívesen elfogadják a teát, a felvágottat, a szendvicset, a rántottat, általában ugyanis indulás előtt esznek utoljára, és ha nagyon nagy kerülőkkel és kacskaringókkal kell jönni, bizony hat-nyolc órán át gyalognak. Nem mernek megállni, pihenő nélkül, folyamatosan jönnek. Volt már olyan, aki valamelyik határ menti nagyobb városig autóbusszal utazott, és onnan negyven kilométert gyalogolt, mire a mi karjainkban kötött ki. Szóval érthető, hogy a legtöbben nagyon éhesek ezért is, meg azért is, mert köztudomású, hogy Romániában általában nincsen ennivaló.

Már érezni a reggelire készülő kalács illatát, amikor a rendőrségi autó mögött elindulunk Debrecenbe. Igaza volt a parancsnoknak, csak azt nem tudni, hogy gyakrabban vagy ritkábban kellene-e kalácsot sütni.

„ÓHAZÁBAN? ÚJ HAZÁBAN?”

„...A MAGYARORSZÁGON TARTÓZKODÓ MAGYAR NEMZETISÉGŰ ROMÁN ÁLLAMPOLGÁROKAT, AMENNYIBEN KIZÁRÓ OK NEM MERÜL FEL, AZ IDEGENRENDESZETI SZERVEK MUNKAVÁLLALÁSRA IS JOGOSÍTÓ, IDEIGLENES TARTÓZKODÁSI ENGEDÉLLEL LÁTJÁK EL, AMELYET SZÜKSÉGES IDŐTARTAMIG MEGHOSSZABBÍTANÁK...”

(Részlet a tanácsok számára készülthivatalos iratból)

Kreol bőrű, fekete, göndör arab, vállig érő hajú, pattanásos arcú angol, törékeny, aranytól roskadozó amerikai, farmeröltönybe bújt erdélyi - a Hajdú-Bihar Megyei Rendőr-főkapitányság előcsarnoka olyan, mint egy nemzetközi repülőtér váróterme. Rengetegen várakoznak itt, ülnek széken, asztalon, radiátoron, ablakpárkányon; a Külföldieket Ellenőrző Osztály ügyfélfogadására jöttek el. Nagy többségük magyarul beszél;

Ők azok, akik tegnap még Romániában éltek, de máától, holnaptól már Magyarországot szeretnék hazájuknak tekinteni. Ezért vannak itt. Aki ismeri a dörgést, első útja a határról - akár legálisan, akár illegálisan érkezett - ide vezet, hiszen itt adják az ideiglenes tartózkodási engedélyt, itt lehet törvényesíteni a Magyarországon maradáást. Benn az irodában Horváth Gergely százados éppen egy fiatal lányt és egy fiút faggat.

- Mikor jöttek át?
- Tegnap este érkezünk. Van egy nagybátyám, nála aludtunk.
- Hogy jöttek át?
- Elindultunk, és jöttünk valamerre. Nem tudtuk biztosan, hogy merre járunk, de amikor megláttuk a magyar katonákat, megnyugodtunk.
- A határ közelében laknak?
- Nyolc kilométerre, egy kis faluban.
- Akkor maguknak van kishatárátlépőjük?
- Nekünk nincs. Útlevel nélkül jöttünk.
- A szüleik tudtak arról, hogy eljönnek?
- Azt tudták, hogy házibuliba megyünk. Az ilyet ott nem lehet megmondani, mert ha valaki megtudja, azonnal följelentik az embert.
- Még a szülők is?
- Ők persze nem, de jobb óvatosnak lenni, mert véletlenül meghallhatja más is. Az ilyesmivel nem szabad játszani.
- Hány évesek?
- Húszévesek leszünk mind a ketten.
- És miért akarnak Magyarországon maradni?
- Itt jobb az élet, mint odaát.
- Ezt meg honnét tudja?
- Ami ott van, annál minden csak jobb lehet.
- Magának mi a foglalkozása?
- Marós voltam, és azt mondják, hogy ezzel a szakmával jól lehet keresni. Szeretnék letelepedni, munkába állni, aztán majd csak lesz valahogy.

Horváth százados sorban teszi föl az ilyen és hasonló kérdéseket; hihetetlen türelemmel

és nyugalommal faggatja a vele szemben ülőket. Sok mindent lehet mondani, csak azt nem, hogy „rendőrstílusban” érdeklődik. Meg is mondom amikor a két fiatal kiküldi önéletrajzot írni, és az adatlapot kitölteni, hogy teljesen szokatlan ez a hangnem.

- Ebben semmi különös nincs, csak bele kell érezni abba a helyzetbe, amiben ezek a szerencsétlenek vannak. Úgy fogom fel, hogy ugyanolyan ember ül az asztal túlsó oldalán, mint ezen. Első látásra mindenkinek bizalmat kell szavazni, nem sokat ér az, ha valaki szűrős szemmel faggatózik. Beszélgetve is minden fontosat meg lehet tudni: azt, hogy ki milyen beállítottságú, kire mennyire lehet számítani, mennyire szavahihető, hogyan fog itt boldogulni. Hamar kiderül, ha valaki nem egészen olyan, mint amilyennek kiadja magát. Már elég régóta csinálom, és az a tapasztalatom, hogy az emberek a valódi arcukat nagyon nehezen tudják eltitkolni.

Közben újabb húsz év körüliek ülnek le a szemközti székekre, két műbőr dzseki, enyhén szőrös, zsiros hajú fiú, olyanok, akiket az utcán vagy az aluljáróban garantáltan igazoltat a rendőr. Az egyik kérdés nélkül, szinte büszkén mondja:

- Útlevel nélkül jöttünk ám!

A százados megtörli a szemüvegét, picit gondolkodik, aztán megjegyzi:

- Ügyesek voltak. És nem találkoztak román határőrökkel?

- Találkozni nem találkoztunk, de ránk szóltak. Talán három méterre lehettek tőlünk.

- És mit csináltak?

- Az volt a szerencsénk, hogy mi közelebb, már csak másfél méterre voltunk a határtól, és átrohantunk.

- Megrémültünk - szól közbe a másik -, hogy ránk lónek, mert vasárnap is bevittek kettőt, akit vállon lőttek. De a következő pillanatban már magyar földön voltunk, oda meg nem szabad átlőniük.

Az izgalmas történet itt véget ér, következnek a rutinkérdések életkorról, lakóhelyről, foglalkozásról, szándékokról, családról; a gépezet beindul, működik: rövidesen újabb két ideiglenes tartózkodási engedély készül el.

Egy húsz év körüli, aprócska termetű, jelentéktelen arcú kislány a következő ügyfél. Elmondja, hogy állást már talált, az egyik klinikán fog dolgozni mint ápolónő. Jelenleg a rokonainál lakik, vele együtt jött a vőlegénye, aki autószerelő, és már találtak egy albérletet, ahol kétezer-ötszáz forintot fizetnek majd egy szobáért, de kapnak ágyneműt, nézhetik a televíziót, használhatják a fürdőszobát, a konyhát, sőt még az edényeket és a fűszereket is. A szülők és a testvérek odaát vannak. Azt reméli, egyszer ők is átjöhetnek. Még ők sem tudtak a szökésről, csak az a hét fiatal, akikkel együtt vágott neki a határnak. Nem is volt idejük arra, hogy bárkinek elmondják, mert egyik óráról a másikra döntötték el. Korábban már megfordultak néhányszor Magyarországon; legálisan, kishatárátlépővel jöttek, így pontosan tudták, hogy milyen helyzetbe csöppennek. A kislány elmondja, hogy februárban megkapta az útlevelét, de valami miatt gyanússá vált, és márciusban elvették tőle, ezért kellett így

jönnie. Az a véleménye, hogy itt minden más, minden jobb, és emberi hangon beszélnek az emberekkel.

- Emberi hangon? Ennyi elég ahhoz, hogy valaki átjöjjön? - szól közbe a százados.

- Ezt nem lehet elmondani, ezt érezni kell. A magyarokat gyűlölik, s hogy milyen megalázóan bánnak velük, azt csak az tudja, aki öttel.

A beszélgetés végén Horváth százados közli a lánnyal, hogy mindenféle lakcím- Vagy munkahely-változtatás esetén, a tartózkodási engedély lejártakor vagy ha úgy érzi, hogy bármiféle, a rendőrségre tartozó gondja-baja van, akkor be kell jönnie. Átadja a kis igazolványt, újabb romániai magyar maradhat - még ha egyelőre ideiglenesen is - Magyarországon. Hozzám fordulva mondja:

- Túl sok illúzió van ezekben az emberekben. Még nagyon kevés időt töltöttek Magyarországon ahhoz, hogy hiteles, pontos képet kapjanak a valóságról. Én persze mindig elmondom, mire számíthatnak, mire készüljenek, talán egy kicsit még a ténylegesnél sötétebb képet is festek, mégis többen azt mondták, hogy töltsék el kint egy-két hónapot, és akkor engem sem lehetne rábeszélni, hogy ott éljek. Azt is el szoktam mondani, hogy az albérlet drága, a lakáshoz jutás lehetősége szinte a nullával egyenlő, a fizetések meglehetősen alacsonyok, sőt még arra is számítani kell, hogy akadnak magyarok, akik szívesen kihasználják ezt a helyzetet. Volt itt egy házaspár, elmentek egy tanyára dolgozni egy gazdálkodóhoz. Napi tizenkét órán keresztül, reggel öttől este ötig húzták az igát, a szérűben aludtak, az étkezésük rendszertelen és gyenge volt, a gazdálkodó kettőjüknek összesen hétezer forintot fizetett. Szerencsére csak szórványosan fordul elő, hogy valaki ilyen arcátlan módon próbálja meg kihasználni ezeket az embereket, de azért, mint a példa mutatja, ezzel is számolni kell. Ezért szoktam mindenkinek nyomatékosan a figyelmébe ajánlani, hogy több munkahelyet nézzen meg, pontosan tájékozódjon a feltételekről és a fizetésről, hogy ne utólag érje csalódás.